

Redovisning av uppdrag om att föreslå insatser i syfte att stödja utvecklingen av gymnasial lärlingsutbildning och arbetsplatsförlagt lärande inom yrkesutbildning

Dnr U2011/389/S

Härmed redovisas uppdraget att föreslå insatser i syfte att stödja utvecklingen av gymnasial lärlingsutbildning och arbetsplatsförlagt lärande inom yrkesutbildning givet i regleringsbrev för Skolverket för budgetåret 2011.

Ragnar Eliasson
Tf generaldirektör

Allan Pinaitis
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Ulrika Lindén i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Förslag till insatser i syfte att stödja utvecklingen av gymnasial lärlingsutbildning och arbetsplatsförlagt lärande inom yrkesutbildning

I regleringsbrev för budgetåret 2011, har Skolverket fått i uppdrag av regeringen att, efter samråd med Nationella lärlingskommittén och de nationella programråden föreslå insatser i syfte att stödja utvecklingen av gymnasial lärlingsutbildning av hög kvalitet. Förslagen ska även omfatta det arbetsplatsförlagda lärande som ingår i den skolförlagda yrkesutbildningen.

Förslagen ska redovisas till regeringen den 1 mars 2011. Under hand har överenskommit att redovisning lämnas senast 15 mars.

Sammanfattning

Som utvecklingsåtgärder för att stödja gymnasial lärlingsutbildning och arbetsplatsförlagt lärande inom skolförlagd yrkesutbildning, föreslår Skolverket följande insatser:

- ta fram exempel på hur ämnesplaner och kurser kan genomföras som arbetsplatsförlagt lärande.
- ta fram exempel på utbildningskontrakt där det anges vilka delar som ska vara arbetsplatsförlagda och i vilken omfattning
- utforma råd och stöd för kvalitetssäkring av det arbetsplatsförlagda lärandet
- utforma stödmaterial eller allmänna råd, samt konferenssatsningar kring skolhuvudmannens kvalitetsarbete och samordning av arbetsplatsförlagt lärande
- utforma förslag till avtal mellan arbetsgivare och skolhuvudman
- ta fram riktlinjer och innehåll för en handledarutbildning i olika former, t.ex. webbaserat
- att det införs en reglering om gemensamt lokalt programråd/lärlingsråd
- utreda frågan om regional samverkan och
- se över kostnaderna för gymnasial lärlingsutbildning och skolförlagd yrkesutbildning och möjlighet till en differentiering av riksprislistan baserat på faktiska förhållanden

Inom flera av förslagsområdena ser Skolverket stora möjligheter att utveckla interaktiva stödmaterial och olika webb- och portallösningar som kan vara skolorna behjälpliga i utvecklandet av yrkesutbildningar i allmänhet och det arbetsplatsförlagda lärandet i synnerhet.

En beskrivning av Skolverkets förslag följer inom respektive problemområde enligt nedan.

Utgångsläge

Ett antal studier och uppföljningar av den pågående försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning har redan redovisats i betänkanden och rapporter. Skolinspektionen har dessutom genomfört en kvalitetsgranskning av den arbetsplatsförlagda undervisningen (APU) som förekommer inom de yrkesförberedande utbildningarna idag.

Skolverket har gjort en sammanställning av problemområden som synliggjorts i rapporterna och har haft dem som utgångspunkt för samråd. I denna redovisning har Skolverket utgått från de förslag Nationella lärlingskommittén presenterar i betänkandet ”Gymnasial lärlingsutbildning – Utbildning för jobb” (SOU 2010:75).

Skolverket har också studerat övriga rapporter utifrån vad som framkommer inom varje problemområde. Skolverket har tidigare lämnat yttrande över betänkandet ”Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv”, samt över promemorian ”Skolans regler och arbetsmarknadens regler vid gymnasial lärlingsutbildning och gymnasial lärlingsanställning”,(U2010/5775/6) vilket också beaktats i de förslag som nu lämnas.

Efter samråd med de nationella programråden och Nationella lärlingskommittén föreslår Skolverket insatser inom följande områden.

1. Hur utbildningen enligt styrdokumentet ska kunna genomföras på arbetsplatsen
2. Nationellt kvalitetssäkringssystem för yrkesutbildningen
3. Systematiskt kvalitetsarbete och skolans samordningsansvar
- 4.Handledarutbildning
5. Lärlingsråd/Lokalt programråd
6. Regional samverkan
7. Gemensamt system för riksprislista

Varje problemområde inleds med en sammanfattning av de rapporter och betänkanden som varit underlag för samråd med de nationella programråden och Nationella lärlingskommittén. Därefter följer Skolverkets förslag. De förslag som Skolverket presenterar kan i tillämpliga delar användas i samverkan med den kommunala vuxenutbildningen.

1. Hur utbildningen enligt styrdokumentet ska kunna genomföras på arbetsplatsen

*Lärlingskommitténs betänkande:*¹ Skolverket bör få i uppdrag att ta fram riktlinjer för hur ämnesplanernas mål kan brytas ned till utbildningsavsnitt som kan genomföras på arbetsplatsen.

*Skolinspektionens rapport:*² På de flesta skolor planerar läraren inte APU:n tillsammans med eleverna, vilket medför att eleven inte känner till vad det är de ska lära sig under APU-tiden. I de allra flesta fall planerar skolorna inte APU:n i syfte att uppfylla kursplanernas mål. Skolorna stannar vid att välja APU-plats efter program och elevens inriktning, därför blir det den enskilda arbetsplatsens inriktning och behov som styr eleven under APU:n. Därmed kan inte läraren följa och stödja elevernas utveckling och lärande på rätt sätt.

*Stockholms universitets studie av försöksverksamheten:*³ En mycket stor andel av yrkesämnena läggs på lärlingsplatsen. Lärarna för en ständig diskussion om vad som är möjligt att lägga på APU-platsen och vad som måste förläggas i skolan. Skolans resurser spelar en viktig roll i urvalet. Lärarens eget yrkeskunnande verkar vara den viktigaste faktorn för att kunna avgöra vilket innehåll som kan läras på olika arbetsplatser eller om kompetens ska köpas in externt.

*Skolverkets tidigare yttrande:*⁴ Skolverket tillstyrker förslagen om att det i kontraktet ska framgå vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen samt omfattningen av dessa. Skolverket är dock tveksamt till användandet av begreppet moment i det lagförslag som finns i betänkandet. I stället förordar Skolverket att man i regleringen bör använda de begrepp som i övrigt förekommer i de nationella styrdokumentet. Skolverket vill understryka att även elever som går lärlingsutbildningen måste få reella möjligheter att läsa ett utökat program. Skolverket föreslår därför att det i utbildningskontraktet ska regleras hur arbetstiden ska fördelas för de elever som väljer att läsa utökat program för att uppnå grundläggande högskolebehörighet. Av utbildningskontraktet bör det därför framgå att eleven ska få lämna arbetsplatsen för att få tillfälle att delta i sådan undervisning.

Genomfört samråd med Nationella lärlingskommittén

Kommittén ser en problematik i användandet av ett språk vid ”översättning av ämnesplanerna” som kan vara svårt att ta till sig på arbetsplatserna. En översättning till ett språk i arbetslivet är nödvändigt och senare en översättning tillbaka för överensstämmelse med skolans styrdokument.

Genomfört samråd med de nationella programråden

Man ser behovet av ”översättning” av styrdokumentet, men tänker olika om hur detta bör genomföras.

2011-03-07

4 (10)

Dnr 2011:444

Skolverkets förslag

Skolverket ska ta fram exempel på hur ämnesplaner och kurser kan genomföras som arbetsplatsförlagt lärande.

Skolverket anser att det ska framgå av elevens utbildningskontrakt vilka delar av utbildningen som ska genomföras på arbetsplatsen samt omfattningen av dessa. Skolverket bör därför få bemyndigande att ta fram föreskrifter om utformning av sådana utbildningskontrakt.

Skolverket har i uppdrag att analysera och föreslå åtgärder på nationell nivå som ska stödja implementeringen av ECVET. Användningen av ECVET förutsätter dokumentation av det arbetsplatsförlagda lärandet och har därför en nära koppling till både utformning av kurser och utbildningskontrakt. Vuxenutbildningens behov av delkurser bör också utvecklas i samverkan med framtagning av exempel på hur kurser kan arbetsplatsförläggas. Arbetet med exempel på kurser som kan genomföras på arbetsplats och utformningen av utbildningskontrakt bör genomföras i nära samverkan med andra pågående uppdrag och projekt.

2. Nationellt kvalitetssäkringssystem för yrkesutbildningen

*Lärlingskommitténs betänkande:*¹ De nationella programråden bör få i uppdrag att i en systematisk diskussion med sina branscher utveckla ett system för kvalitetssäkring (uppföljning och utvärdering) av den gymnasiala lärlingsutbildningen. De bör även till stöd för de lokala program- och lärlingsråden ta fram kriterier för godkännande av arbetsplatser som tar emot lärlingar.

*Skolinspektionens rapport:*² Inom samtliga yrkesprogram ska minst 15 veckor av utbildningen äga rum på en eller flera arbetsplatser. Arbetsplatsförlagt lärande med god kvalitet är av central betydelse i dessa utbildningar. Inom ramen för de nya programmen kommer det att vara möjligt att välja en gymnasial lärlingsutbildning. Den har samma mål och ger samma kunskaper som yrkesprogrammen, men eleven gör minst hälften av sin utbildning på en eller flera arbetsplatser. När vi i denna granskning konstaterar flera allvarliga kvalitetsbrister som gäller hur skolor klarar av att samverka med arbetslivet och att ge eleverna arbetsplatsförlagd utbildning av god kvalitet, finns det anledning att diskutera vad som måste förbättras och hur sådana nödvändiga förändringar kan åstadkommas. Vilka möjligheter kan finnas att lyckas bättre i framtiden?

*Skolverkets tidigare yttrande:*⁴ Skolverket avstyrker förslagen att myndigheten ska ta fram föreskrifter eller allmänna råd om bl.a. vilka delar av lärlingsutbildningen som bör vara skolförlagda och vilka delar som bör vara arbetsplatsförlagda samt när utbildningen ska arbetsplatsförläggas och när den ska förläggas på skolan. Skolverket avstyrker också att de nationella programråden ska få ett eget ansvar för uppföljning av kvaliteten i utbildningen. Mot bakgrund av de brister som pekats ut i utvärderingar som gjorts av försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning delar Skolverket uppfattningen att det kan finnas behov av att på nationell nivå ta fram regler eller stödmaterial för att förbättra förutsättningarna för en bra utbild-

ning. Skolverket vill i samband med detta påpeka att om Skolverket ska ta fram föreskrifter eller allmänna råd bör det ske efter samråd med de nationella programråden.

Genomfört samråd med Nationella lärlingskommittén.

Inget ytterligare förslag utöver det som framkommit i kommitténs tidigare förslag.¹

Genomfört samråd med de nationella programråden.

Majoriteten stödjer Skolverkets yttrande ovan⁴.

Skolverkets förslag

Se Skolverkets förslag under punkt 3.

3. Systematiskt kvalitetsarbete och skolans samordningsansvar

*Lärlingskommitténs betänkande:*¹ Skolans övergripande och samlade ansvar och de krav detta ställer bör förtydligas inom hela styrkedjan. För att understryka detta bör skolan ha en särskild person/funktion med ansvar för samordning och kvalitetssäkring. Även arbetsplatsens åtaganden bör förtydligas.

*Skolinspektionens rapport:*² Skolinspektionen betonar vikten av att den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen ingår som en naturlig del i skolornas kvalitetsarbete. Inspektionens granskning visar att detta ofta inte görs. Skolinspektionens rapport visar att skolor sällan inkluderar vare sig den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen eller samverkan med arbetslivet i sitt kvalitetsarbete. Ett återkommande mönster i de skolor som inte lyckas i Skolinspektionens granskning, tycks vara att rektorerna delegerat ansvar till lärare eller programarbetslag i kombination med att de inte följer upp och analyserar.

*Stockholms universitets studie av försöksverksamheten:*³ Yrkeslärares kompetens, utbildning och yrkeskunnande är avgörande både för hur utbildningen och innehållet utformas. En kunnig lärare kan avgöra vad arbetsplatsen kan erbjuda för utvecklandet av yrkeskunnande och ge, eller arrangera för att komplettera det som saknas.

*Skolverkets tidigare yttrande:*⁴ Skolverket anser att kvalitetssäkringen av lärlingsutbildningen bör ses som en naturlig del av det systematiska kvalitetsarbetet. Eftersom det finns stora brister på området finns det anledning för Skolverket att överväga möjligheten att ta fram ett stödmaterial eller eventuellt ett allmänt råd till stöd för verksamheterna. Även detta bör ske efter samråd med de nationella programråden. Skolverket är dock tveksamt till att låsa sig vid att ta fram ”modeller” för kvalitetssäkringen.

Genomfört samråd med Nationella lärlingskommittén.

Skolverket bör ta fram ett stödmaterial eller ett allmänt råd till stöd för verksamheterna. Detta bör ske efter samråd med de nationella programråden. Ett väsentligt

2011-03-07
6 (10)
Dnr 2011:444

motiv för detta är att i förlängningen ge ett tydligare stöd till mottagande företag/organisationer än vad som finns idag.

Genomfört samråd med de nationella programråden

Man ser behov av en tydligare struktur och vikten av en samordningsfunktion på skolorna.

Skolverkets förslag

Skolverket bör få i uppdrag att ta fram stödmaterial och/eller allmänna råd för hur det arbetsplatsförlagda lärandet (APL)⁵ ska ingå i skolornas systematiska kvalitetsarbete, samt för skolhuvudmannens samordningsansvar av APL. Stödet till skolorna bör även innefatta konferenser och programseminarier under 2011 – 2012. Skolverket bör vidare få i uppdrag att ta fram exempel på hur avtal mellan företag och huvudman kan se ut. Skolverket anser att detta kan motiveras av det starkare kravet på APL för yrkesprogrammen som finns i gymnasieförordningens 4 kap 12 – 13§§.

4. Handledarutbildning

*Lärlingskommitténs betänkande:*¹ På varje arbetsplats som tas i anspråk för gymnasial lärlingsutbildning ska någon person ha genomgått en orienterande handledarutbildning, som anordnas via skolans försorg. Utbildningen bör omfatta de fem punkter som redan ingår enligt gällande förordning (2008:756) om statsbidrag till handledarutbildning

*Skolinspektionens rapport:*² Handledarna är betydelsefulla och vill ta större ansvar. Granskningen har visat att det förekommer att handledare efterfrågar ett utökat samarbete med skolorna. De vill ha tydligare instruktioner från skolorna om vad som förväntas av dem som handledare. De vill veta vad eleverna kan innan de kommer till arbetsplatsen och vad det är tänkt att eleven ska lära sig när de väl är där. Skolorna erbjuder handledarutbildningar, men uppger att de ofta får dåligt gensvar och få deltagare. En del skolor har därför gett upp dessa försök. Handledare på arbetsplatserna uppger att de inte har möjlighet att delta på grund av tidsbrist eller andra omständigheter.

*Stockholms universitets studie av försöksverksamheten:*³ Ett övergripande problem är att genomföra handledarutbildning och att komma ut med information till handledare på arbetsplatsen. Varje elev har en formell handledare och dessutom ofta flera informella handledare. Det blir många olika personer att kommunicera med och då svårt att nå ut med information till alla. En annan faktor är att det är många småföretag som engageras i lärlingsutbildningen och dessa har svårt att avsätta tid för utbildningsuppdraget. Lärarna menar att både lärlingsplatser och handledare har mycket varierande kvalitet. I princip överläts utbildningen av handledarna på lärarna i samband med deras kontakter med lärlingsplatserna.

*Skolverkets tidigare yttrande:*⁴ Nationella lärlingskommittén understryker att skolorna även måste försäkra sig om att handledaren på arbetsplatsen har fått särskild utbildning för sitt uppdrag. Skolverket delar kommitténs uppfattning att detta bäst uppnås genom en obligatorisk handledarutbildning.

Genomfört samråd med Nationella lärlingskommittén

En kursplan för handledarutbildning bör tas fram och åtföljas av förtydligande riktlinjer, varvid inte minst yrkeslärarens roll i sammanhanget bör belysas. En kompletterande utbildning som är bransch/programspecifik bör därför också ingå.

Genomfört samråd med de nationella programråden

En klar majoritet av råden menar att en handledarutbildning ska vara obligatorisk. Man anser att skolan ska ansvara för utbildningen. Den bör dock kunna utformas på olika sätt eftersom förutsättningarna kan se olika ut.

Skolverkets förslag

Skolverket bör få bemyndigande att arbeta fram riktlinjer och innehåll för en handledarutbildning som är tillämpbar för det arbetsplatsförlagda lärandet.

Detta bör ske efter samråd med de nationella programråden. Möjligheten att vidareutveckla redan befintligt webbaserat utbildningsmaterial och att utforma nytt material bör prövas. Ekonomiska incitament för arbetsplatsernas deltagande i handledarutbildning bör övervägas.

5. Lärlingsråd/Lokalt programråd

*Lärlingskommitténs betänkande:*¹ Alla huvudmän ska ha fungerande lärlingsråd (som kan vara gemensamma med programråden) med uppgift att utveckla samarbetet mellan skola och arbetsliv samt se till att det arbetsplatsförlagda lärandet håller hög kvalitet. Ett sätt att underlätta detta är att ge lärlingsråden större ansvar och befogenheter och också fatta vissa beslut om resursfrågor och medelstillelse. Utvärdering av lärlingsrådets verksamhet bör också vara en del av skolans kvalitetsarbete. Med den viktiga roll som lärlingsrådet har är det viktigt att tydliga principer tillämpas för att utse dess representanter och markera vilka mandat de har.

*Skolinspektionens rapport:*² Den arbetsplatsförlagda utbildningen är en väsentlig del av en elevs yrkesförberedande utbildning. Samverkan mellan skola och arbetsliv och fungerande programråd utgör framgångsfaktorer för att uppnå hög kvalitet i de yrkesförberedande utbildningarna. Vid 34 av 39 skolor utvärderas inte APU:n och samverkan mellan skola och arbetsliv i tillräcklig utsträckning. Då många skolor saknar kunskap om sin egen verksamhets måluppfyllelse och resultat i dessa delar, saknas underlag för prioriteringar och beslut om förbättringsåtgärder.

2011-03-07
8 (10)
Dnr 2011:444

Genom samråd med nationella lärlingskommittén

Utöver vad som nämnts i kommitténs betänkande¹, menar kommittén att, ”samverkan mellan skola och arbetsliv och fungerande programråd utgör framgångsfaktorer för att uppnå hög kvalitet i yrkesutbildningarna.

Genom samråd med de nationella programråden

Råden stödjer förslaget om att de lokala programråden och lärlingsråden ska vara en och samma organisation, men har olika åsikter om hur de bör organiseras.

Skolverkets förslag

Skolverket föreslår att det införs en reglering om ett gemensamt lokalt programråd/lärlingsråd med liknande skrivning som i förordningen (2007:1349) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning.

6. Regional samverkan

*Lärlingskommitténs betänkande:*¹ Genom regional samverkan kan man med gemensam planering och resursutnyttjande kvalitetssäkra utbildningen. Lärlingsråd eller andra samarbetsorgan och branschorganisationer som arbetar med regionala perspektiv tillsammans bör därför ges möjlighet att ansöka om extra statsbidrag för att etablera regional samverkan. Det ger sammantaget bättre dimensionering av utbildningen totalt för medverkande företag och branscher. Samarbete kan med fördel ske kring marknadsföring av utbildningen, avtal, handledarutbildning samt kursinnehåll för att kvalitetssäkra det arbetsplatsförlagda lärandet. Det bör även finnas utrymme för att utveckla en webbaserad lösning till att hantera samtliga praktikplatser i regionen för att underlätta kontakter mellan företag och skola. Det ska även finnas en tydlig dialog mellan de nationella programråden och de lokala lärlingsråden för att kunna tillgodose behovet av information och kvalitetssäkra utbildningen. Till detta krävs en sammanhållande part som driver och följer upp den regionala samverkan till behörig myndighet.

Genomfört samråd med Nationella lärlingskommittén

Inget ytterligare förslag utöver det som framkommit i kommitténs tidigare förslag.

Genomfört samråd med de nationella programråden

De fem programråd som uttalat sig i frågan är positiva till regional samverkan men har olika förslag.

Skolverkets förslag

Skolverket bör få i uppdrag att vidare utreda frågan om hur regional samverkan kan förstärkas. Av uppdraget bör det framgå att utreda möjligheten att använda eller samverka med regionala organ som finns eller är under uppbyggnad. Som exempel kan nämnas regionala kompetensplattformar, kommunalförbund, regionförbund och arbetsförmedlingens regionala branschråd.

7. Gemensamt system för riksprislista

Via de nationella programråden framförs frågor om resurser i samband med den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Frågan om resurser dyker även upp i Nationella lärlingskommitténs olika resonemang.

I Skolinspektionens rapport framgår samtidigt att i de skolor som har lyckats har lärarna haft möjlighet att ha en stärkt och mer närvarande roll vid elevens arbetsplatsförlagda lärande.

Detta leder till frågor kring hur kostnaderna för en arbetsplatsförlagd utbildning av hög kvalitet ser ut..

De flesta skolor väljer idag att begränsa den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen till 15 veckor. Samtidigt finns det skolförlagda yrkesutbildningar som har en betydligt större omfattning på den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen.

Andra skolor deltar i försöket med gymnasial lärlingsutbildning med tillgång till de statsbidrag som är kopplade till försöket.

I tidigare försöksverksamheter av liknande karaktär har intresset att delta sjunkit då det extra statsbidraget minskat eller tagits bort helt.

Skolverket ser därför behovet av en mer långsiktig och genomarbetad lösning i syfte att stödja kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärande. Oavsett om det sker inom ramen för gymnasial lärlingsutbildning eller skolförlagd yrkesutbildning.

Skolverkets förslag

Skolverket bör därför få i uppdrag att jämföra och analysera kostnader för gymnasial lärlingsutbildning i förhållande till skolförlagd yrkesutbildning, samt utreda modeller för ett gemensamt system för riksprislista anpassat till yrkesprogrammets båda utbildningsvägar.

2011-03-07
10 (10)
Dnr 2011:444

1 Gymnasial lärlingsutbildning – Utbildning för jobb(SOU 2010:75), Nationella lärlingskommittén

2 Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken (Rapport 2011:2), Skolinspektionen.

3 Försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning – ett pedagogiskt/ didaktiskt perspektiv, Stockholm universitet, 2010 (Ingrid Berglun/Viveca Lindberg)

4 Yttrande över betänkandet Lärning – en bro mellan skola och arbetsliv, SOU 2010:19 samt över promemorian Skolans och arbetsmarknadens regler vid gymnasial lärlingsutbildning och gymnasial lärlingsanställning (U2010/5775/G).

5 APL. Arbetsplatsförlagt lärande inom gymnasial lärlingsutbildning och skolförlagd yrkesutbildning.